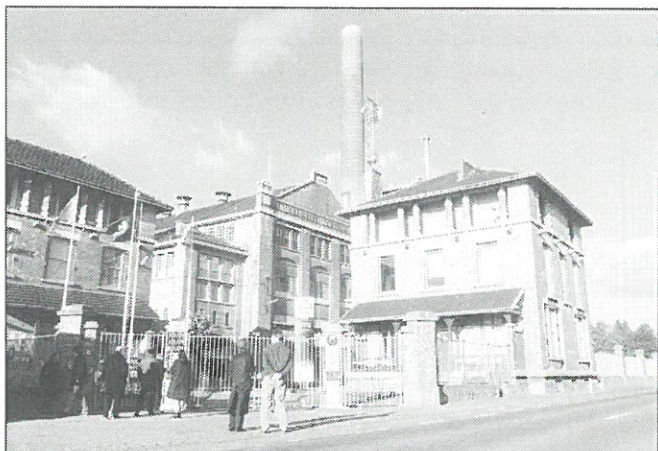


## FIEN-nieuws

Oproep! Het secretariaat van FIEN is geïnteresseerd in folders van technische musea, museumspoorlijnen en industriële objecten in het buitenland. Hiermee kunnen we vaak mensen, die belangstelling hebben voor industrieel erfgoed in de vakantie verder op weg helpen. Als U een industrieel object/museum in het buitenland bezoekt, wilt u dan een extra folder meenemen en deze opsturen naar het secretariaat van FIEN. Bij voorbaat dank.

Henk Weevers/ secretaris FIEN



Gent. Energiemuseum Langerbrugge.

## AGENDA

### 1. Utrecht: tentoonstelling „Stationsarchitectuur in Nederland”

Het Nederlands Spoorwegmuseum is gehuisvest in het vroegere Maliebaanstation. Ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van dit monument organiseert het Nederlands Spoorwegmuseum van 10 juni t/m 31 oktober 1999 een tentoonstelling over de hoogtepunten van de Nederlandse stationsarchitectuur.

Aan de hand van 15 karakteristieke voorbeelden, waaronder de stations Maastricht, Amsterdam CS, Rotterdam Blaak, Sloterdijk en uiteraard station Maliebaan, wordt in deze overzichtstentoonstelling getoond hoe het fenomeen „station” zich vanaf 1839 ontwikkelt van een lage houten loods tot een strak vormgegeven gebouw, om daarna van een monumentale kathedraal weer te veranderen in een modernistische constructie van glas en staal.

Markante stationstypen passeren de revue, zoals bijvoorbeeld de uniforme neo-classicistische „waterstaats-

tations”, de stations gebouwd volgens de school van Het Nieuwe Bouwen en de postmodernistische stations. De invloed van grote bouwmeesters zoals Margadant, Cuypers, Peeters en Douma is hierbij van doorslaggevende betekenis geweest. In de tentoonstelling wordt duidelijk gemaakt hoe in de loop der tijd steeds andere bouwmaterialen en bouwvormen in stationsgebouwen worden toegepast. In het oude Maliebaanstation wordt de bezoeker het verhaal van de „poort van de wereld” -zoals stations een tijdlang werden genoemd - verteld door middel van uniek fotomateriaal, originele maquettes en plattegronden. De tentoonstelling wordt ondersteund door een publicatie over 125 jaar Maliebaanstation. De tentoonstelling is een must voor liefhebbers van architectuur en fotografie.

Nederlands Spoorwegmuseum, Maliebaanstation, 3581 XW Utrecht. Tel. 030-2306206.

Geopend: di/za 10-17 uur, zo 13-17 uur.

### 2. Haarlemmermeer: tentoonstelling „Van kleine neringdoende; middenstand in de Haarlemmermeer”.

Van 1 mei t/m 3 oktober is in het Historisch Museum Haarlemmermeer in Hoofddorp een tentoonstelling te bezichtigen over de ontwikkeling van de middenstand in de polder vanaf het prille begin in 1852, met een sterke nadruk op de bloeiperiode 1900-1950. Negen beroepen uit deze periode zijn nader uitgelicht: bakker, slager, melkboer, kapper, drogist, schoenmaker, timmerman en caféhouder. Op speciale podia worden deze beroepen gepresenteerd middels historische voorwerpen, foto's en documenten, advertenties en reclameborden en geluidszuilen met interviewfragmenten met oude middenstanders. Tot slot wordt in de tentoonstelling aandacht besteed aan de naoorlogse teloorgang van de kleine middenstand en de opkomst van de moderne winkelcentra. Er is een speciale fietsroute samengesteld langs de middenstand van weleer in de Haarlemmermeer (afstand 25-40 km). De huidige, moderne organisatie van het midden- en kleinbedrijf is nauwelijks vergelijkbaar met die van de „oude” middenstand. De middenstand uit de negentiende eeuw bestond voornamelijk uit kleine neringdoenden en ambachtslieden. Vanaf 1926 werden in de Haarlemmermeer wel zogenaamde middenstandsbeurzen georganiseerd door DES: „Door Eendracht Sterk”. Toch zagen de middenstanders elkaar veelal eerder als concurrenten dan als collega's. De strijd om het bestaan was hard en dat leidde tot de mentaliteit „ieder voor zich en God voor ons allen”.

Historisch Museum Haarlemmermeer, Kruisweg 1403, Hoofddorp, tel. 023-5620437.

Geopend: di/zo 13-17 uur.

## NIEUWS UIT DE AANGESLOTEN ORGANISATIES

### STABIEN

Op 25 maart j. l. is het Register Railgeboden Historische Objecten geopend door Drs. T. Wöltgens, burgemeester van Kerkrade. De Blauwe Engel, een historische dieseltrein van de NS, was het eerste museumstuk dat werd ingeschreven. „De Blauwe Engel” was de bijnaam van de dieseltrein die in serie werd gebouwd door de Fa. Allan te Rotterdam in het begin van de jaren vijftig. De blauwe kleur (later rood) bezorgde de treinen de bijnaam Blauwe Engel. De laatste exemplaren werden door NS eind 1998 uit dienst genomen. De DE 41 werd overgebracht naar het Nederlands Spoorwegmuseum en volledig in de oude staat teruggebracht.



*Blauwe Engel, traject Nijverdal-Wierden.*

Het register is een initiatief van Stabien en een aantal collectiehouders op het gebied van historische treinen en trams. Er zijn ca. 30 historische collecties op dit gebied in Nederland. Het register Railgebonden Historische Objecten moet een totaaloverzicht gaan bieden van het erfgoed op dit gebied. Met dit register is het voor overheden en cultuurfondsen een stuk gemakkelijker om de instandhouding van het belangrijkste materieel te bevorderen. Een commissie van deskundigen komt enkele keren per jaar bijeen om voorgedragen objecten te beoordelen. Deze kunnen een A-, B- of C-status verwerven. A-objecten zijn uniek, B- en C-objecten zijn van minder belang. Namens Stabien nam drs. J. P. Corten in 1998 deel aan een congres over de suikerindustrie op Cuba. De Nederlandse bijdrage, over het erfgoed in de Brabantse Suikerhoek, zal te zijner tijd in druk verschijnen.

### SIER (Stichting Industrieel Erfgoed Rijnmond)

Op 8 juni is de Nationale Industrieel-Erfgoedprijs 1999, een initiatief van de SIER, uitgereikt aan de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL) en de Nederlandse Bruggen Stichting (NBS). Beide winnaars ontvingen een oorkonde en een geldbedrag van tienduizend gulden. STIEL won de prijs voor de samenhangende wijze waarop de afgelopen jaren de Leidse monumenten van bedrijf en techniek onder de aandacht van een breed publiek heeft gebracht. Dit gebeurde onder meer door het uitzetten van een wandelroute met bijbehorende gids. STIEL publiceerde daarnaast een boek over de geschiedenis van zeven Leidse bedrijven en verzorgt de uitgave van het

kwartaaltijdschrift STIELZ. De NBS wordt bekroond voor haar inzet bij het behoud en hergebruik van een in onbruik geraakte kraneschipbrug. Deze bijzondere brug, oorspronkelijk gelegen in het Merwedekanaal bij Meerkerk, kreeg een nieuwe bestemming als onderdeel van het Maritiem Buitenmuseum in de Leuvehaven te Rotterdam. De NBS is de laatste jaren verder actief met de uitgave van de driedelige boekenserie „Bruggen in Nederland 1800-1940”, waarin uitgebreid de geschiedenis en de techniek van de moderne Nederlandse bruggenbouw wordt beschreven. Een eervolle vermelding ging naar de Stichting Open Haven Museum in Amsterdam, voor haar strijd om het behoud van de voormalige passagiershal van de KNSM aan het IJ.

### HEIM (Hengelo's Educatief Industrie Museum)

Onlangs werd aan het HEIM een glas-in-loodportret van de oprichter van de machinefabriek Stork: C. T. Stork geschonken. Het raam, dat vermoedelijk begin deze eeuw is gemaakt door ene Georg Rueter te Haarlem, is onlangs teruggevonden op een zolder van een Stork-vestiging in Hengelo. Het raam heeft vanaf 1918 een plaats gehad in de fabrieksschool van Stork, de Wilhelminaschool.

Na de renovatie van de Wilhelminaschool, waar het HEIM in 1999 gehuisvest zal worden, zal ook het glas-in-loodraam weer op de oude plaats in de school terugkeren.

## BERICHTEN

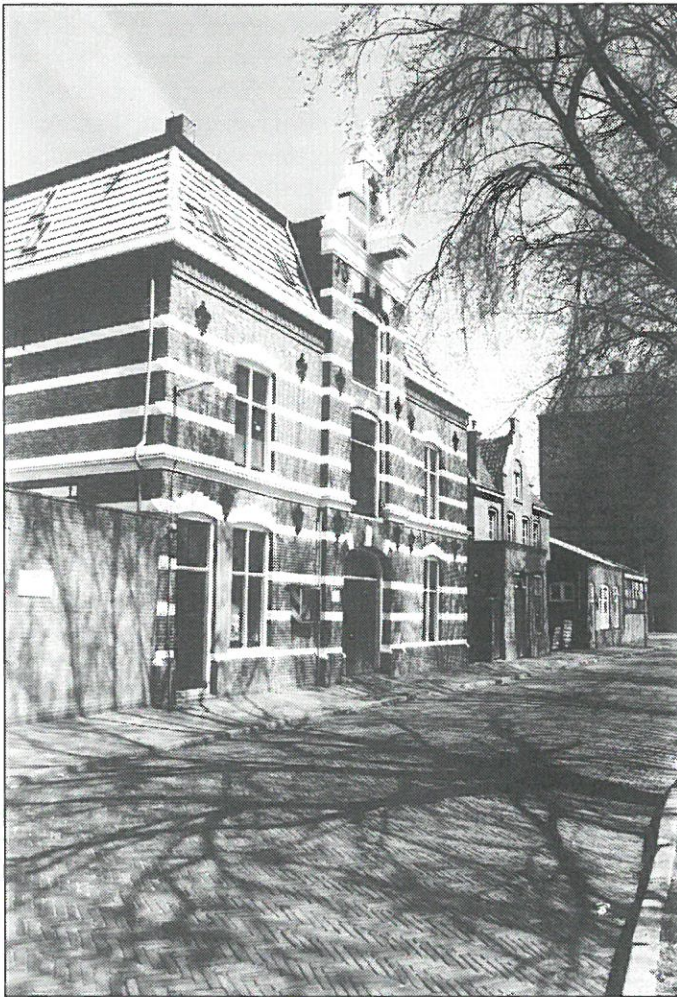
### GRONINGEN

**Nieuwe Schans:** de oude locomotiefloods in Nieuwe Schans wordt mogelijk een rijksmonument. De gemeenteraad van Reiderland, waar Nieuwe Schans onder valt, zal hierover binnenkort een beslissing nemen. De locomotiefloods van Nieuwe Schans is in 1876 gebouwd voor de Staatsspoorwegen en is gebouwd als halfpolygonaleloods. Het in baksteen opgetrokken gebouw heeft een gietijzeren draagconstructie. De locomotiefloods is een der laatste van dit bouwtype in Nederland. De remise is momenteel eigendom van de landbouwkooporganisatie ACM, die het gebouw als opslagplaats in gebruik heeft. De gemeente Reiderland wil het gebouw in de toekomst een nieuwe bestemming geven, die zal moeten aansluiten op het masterplan voor de bebouwde kom van de grensplaats.

### OVERIJSEL

**Deventer:** de komende twee jaar zal het stadsdeel Raambuurt, gelegen ten zuiden van de oude binnenstad van Deventer, een totale metamorfose ondergaan. Onderdeel van dit gebied is de Raambuurt, waar zich een aantal historische industriële monumenten bevinden. Ooit waren hier een aantal bekende Deventer bedrijven gevestigd, zoals de ijzergieterij van de Fa. Nering Bögel en de meelfabriek van de Fa. Ten Hove. Enkele belangrijke industriële monumenten zullen behouden blijven en worden ingepast in de nieuwbouwplannen. Aan de Bergpoortstraat blijven behouden de meelfabriek met schoorsteen van de Fa. Ten Hove en de graansilo van de Fa. Weijers, gelegen op de punt van een voormalig bastion. In deze monumentale negentiende-eeuwse fabrieks-

gebouwen zullen woonappartementen worden gevestigd. Ook de voormalige inktfabriek aan de Buitengracht en de voormalige mallenopslagplaats van de IJzergieterij van de Fa. Nering Bögel zullen een woonbestemming krijgen. Al deze objecten zijn inmiddels op de Rijksmonumentenlijst geplaatst.



*Deventer, voormalige Inktfabriek Raambuurt.*

**Kamperzeedijk:** op 3 juni is het nieuwe bezoekerscentrum bij het historische stoomgemaal aan de Kamperzeedijk officieel geopend door de Commissaris van de Koningin in Overijssel, Mr. J. Hendriks. In het bezoekerscentrum is een permanente expositie ingericht over de geschiedenis van de polder Mastenbroek en het Kampereiland, met het accent op de eeuwenlange strijd tegen het water en de rol daarin van het historische stoomschep-radgemaal, dat nu een museale functie heeft. Ook zijn in het bezoekerscentrum videobeelden te zien over de werking van het stoomgemaal en over ambachten en beroepen in de IJsseldelta in vroeger tijden.

#### **GELDERLAND**

**Arnhem:** In november 1998 is het Nederlands Centrum voor Autohistorische Dokumentatie (NCAD) geopend. Het doel van het NCAD is het verzamelen, beheren en voor de hobbyist, collectioneur en transporthistoricus ontsluiten en catalogiseren van boeken, tijdschriften, foto's en andere documenten op het gebied van de geschiedenis van de auto in de ruimste zin des woords. Om dit doel te realiseren is in 1997 de stichting NCAD in het leven geroepen. Het bestuur van de stichting bestaat uit de hoofdsponsors van het Centrum: de HTS-autotechniek, de KNAC,

Olyslager Organisation, RAI, de Stichting Historie der Techniek en Kluwer Bedrijfsinformatie. De collectie van het NCAD kwam tot stand door schenkingen en bruikleningen. Al tijdens het eerste bestaansjaar kon het NCAD hierdoor uitgroeien tot een centrum van Europees formaat. Het centrum kreeg onder meer de beschikking over de collectie -Olyslager, een verzameling autodocumentatie met een lengte van ca. driehonderd meter. Ook kent het NCAD een tijdschriftenarchief, waarvan de oudste nummers teruggaan tot 1897. In de lees- en studieruimte bevindt zich een modern archief. Het NCAD is gevestigd in het nieuwe gebouw van de HTS-autotechniek in de wijk Presikhaaf.

Het raadplegen van het moderne archief is gratis, voor het raadplegen van het historische archief is een donateurschap vereist of kan per bezoek betaald worden.

NCAD, Ruitenberglaan 29, 6826 CC Arnhem. tel. 026-3620004. Geopend: ma t/ wo op afspraak.

Internet: [www.tentacle.nl/ncad](http://www.tentacle.nl/ncad)

**Deest:** de oude steenfabriek in de uiterwaarden bij Deest zal worden teruggegeven aan de natuur, als onderdeel van het toekomstige natuurgebied de Afferdensche- en Deestsche Waarden. De ringoven, die tot een fraaie ruïne is vervallen, zal als industrieel monument een extra dimensie aan het rivierengebied geven. Ook heeft het complex een belangrijke functie voor de natuur: tal van vleermuizen, zwaluwen, vlinders en uilen hebben er huisvesting gevonden. De steenfabriek werd in 1925 opgericht door de Weurtse steenfabrikant Albertus W. Burgers. De steenfabriek beëindigde de productie in 1981, omdat de markt voor bakstenen instortte. De gebouwen van de steenfabriek werden verkocht aan een oliehandelaar, die het complex verwaarloosde. Inmiddels is de steenfabriek in handen gekomen van Rijkswaterstaat, die het complex als landschappelijk „landmark” wil bewaren. De schoorsteen is al jaren geleden verdwenen, een deel van het dak is ingestort. De bomen groeien er doorheen, waardoor een symbiose tussen natuur en industrieel monument ontstaat. Rijkswaterstaat zal enkele ontsierende bedrijfsgebouwen bij het complex slopen.

**Doesburg:** onlangs zijn twaalf gebouwen in Doesburg op de Rijksmonumentenlijst geplaatst, waaronder een aantal industriële objecten: een winkel/woonhuis aan de Gasthuisstraat 14, waarin vroeger de Kano-rijwielfabriek was gevestigd, een zadelmakerij uit 1904 aan de Ooipoortstraat en een voormalige stoomkoffiebranderij uit 1910 in de achtertuin van Koepoortstraat 25.

**Winterswijk:** de gemeenteraad van Winterswijk heeft op 29 april met een nipte meerderheid het besluit genomen om de restanten van de Tricotfabriek aan de Wilhelminastraat te slopen. Op deze plaats zal een nieuw gemeentehuis worden gebouwd. Al sinds de sluiting van de Tricotfabriek in 1989 is er gestreden om behoud van het monumentale complex, dat als enige nog herinnert aan het rijke textielverleden van Winterswijk. Na de eerdere sloop van het ketelhuis en enkele bijgebouwen resteert nu nog de voormalige spoelery, een vroeg voorbeeld van een in beton opgetrokken bedrijfsgebouw, gebouwd in 1912 naareen ontwerp van Arend Beltman, een gerenommeerd architect van textiel fabrieken in oost-Nederland. Aan de Wilhelminastraat staat nog het in neo-renaissan-

Smyrnastraat herinneren nog aan de Deventer Tapijt-industrie.



Deventer: tapijtfabriek aan de Smyrnastraat.

**7. NOORDAM, D. J. :** Door de wol geverfd: herinneringen aan de Leidse textielindustrie in de twintigste eeuw. Zutphen, Walburg Pers, 1998. 120 blz., ill., lit. opg., 26 cm. ISBN 90-5730-018-4. Prijs: fl. 39,90.

De stad Leiden was tot ver na de Tweede Wereldoorlog het belangrijkste centrum van de textielindustrie na Twente en de regio Tilburg. Bekende Leidse textiel- en wolbedrijven waren die van Parmentier, Van Wijk, Zaalberg, Krantz, Clos & Leembruggen etc. Voor al deze bedrijven viel het doek eind jaren zeventig.

De geschiedenis van de Leidse textiel is weergegeven in deze publicatie, een co-productie van een arbeidssocioloog, een historicus en een sociaal-historicus. Het grootste gedeelte van de inhoud van het boek is gebaseerd op gesprekken met oud-werknemers uit de Leidse textielindustrie, waardoor het accent vooral ligt op de arbeidsomstandigheden in de bedrijven. Voorts is van een drietal bedrijven (Krantz, Clos & Leembruggen en Zaalberg) een beknopte bedrijfs geschiedenis in het boek opgenomen. Het boek is geïllustreerd met vele historische opnamen van met name de productieprocessen in de textielbedrijven.

**8. TOP, Dik:** Frits Koolhoven en zijn vliegtuigproductie. Alphen aan den Rijn, Repro-Holland, 1996. 180 blz., ill., 25 cm. ISBN 90-6471-286-7. Prijs: fl. 59,50.

Het is over het algemeen weinig bekend dat Nederland naast de beroemde Anthonie Fokker nog een vliegtuigbouwer kende: Frits Koolhoven. Koolhoven begon zijn loopbaan na de Eerste Wereldoorlog als ontwerper van vliegtuigen. Al snel bouwde hij een eigen vliegtuigfabriek op het vliegveld Waalhaven bij Rotterdam. De fabriek werd in de meidagen van 1940 gebombardeerd en nooit meer herbouwd. In deze uitgave wordt de geschiedenis van de vliegtuigbouw van Koolhoven beschreven, met ook aandacht voor de persoon Frits Koolhoven.

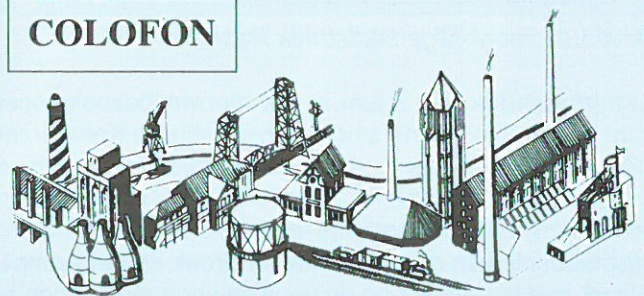
**9. POTTERIJ** Zaalberg werkt vanaf 1918 tot heden met klei en vuur. Zoeterwoude, Potterij Zaalberg, 1998. 104 blz., ill., 27 cm. ISBN 90-804326-1. prijs: fl. 85,=.

De invloed van de Jugendstil-stijl rond 1900 leidde tot de vestiging van vele, kleinschalige fabriekjes welke sier- en gebruiksvoorwerpen produceerden. Een van de laatste nog op ambachtelijke wijze producerende fabriekjes is Potterij Zaalberg in Zoeterwoude. Dit bedrijf is in 1918 opgericht en is nog steeds in handen van de familie Zaalberg. Naar aanleiding van het 80-jarig jubileum in 1998 werd dit boekje in eigen beheer uitgegeven, waarin aandacht wordt geschonken aan de familie Zaalberg, de ovens, de gebruikte merken en de serviesmodellen. Het boek telt 40 fraaie kleurenopnamen van keramiekproducten van de Fa. Zaalberg.

**10. Bunt, Maarten, e.a.:** Ons febriek; Coöperatieve vereniging en strokartonfabriek De Toekomst 1900-1970. Scheemda, 1999. (uitgave in eigen beheer). 128 blz., ill., lit. opg. 21x21 cm. Prijs f 35,-.

Deze publicatie beschrijft de opkomst en de ondergang van de grootste strokartonfabriek in het noorden, de Coöperatieve fabriek „De Toekomst” bij Scheemda. De oprichting van de fabriek door een aantal landbouwers was een reactie op de dominante positie van de speculatieve strokartonfabrieken. Al spoedig, in 1908, werd een tweede fabriek gebouwd. Door de opkomst van het moderne grijskarton als verpakkingsmateriaal moest „De Toekomst” de productie van strokarton in 1968 staken. In deze fraai verzorgde uitgave (met kartonnen omslag) schetsen de auteurs in zeven hoofdstukken de boeiende geschiedenis van de fabriek. Aan de orde komen o.a. de geschiedenis van de Groninger strokartonindustrie, de stichting „De Toekomst”, de architectuur van de fabrieksgebouwen, het productieproces, interviews met oud-werknemers en de onzekere toekomst van de inmiddels tot een ruïne vervallen fabriek. De tekst wordt aangevuld met tabellen en historische foto's.

## COLOFON



### Industria

Nieuwsbrief van de 60 bij de Federatie Industrieel Erfgoed Nederland aangesloten organisaties.

De nieuwsbrief verschijnt ± vijfmaal per jaar.

Industria komt mede tot stand door de financiële medewerking van het Prins Bernhard Fonds en de Rijksdienst voor Monumentenzorg.

Redactie-adres: Industria, p/a M. N. M. Overbeek, Noteboomstraat 61, 8021 WR Zwolle (samensteller). Kopij voor Industria 1999 no. 4 s.v.p. toezenden aan de redactie uiterlijk 1 augustus 1999. Secretariaatsadres FIEN: Zomervaart 206f, 2033 DN Haarlem.

Abonnementenopgave: door overmaking van f 27,50 voor de jaargang 1999 op Postbankrekeningnr. 132802 ten name van Stichting FIEN, Industria, Oosteinde 13, 7772 CA Hardenberg.

cestijl gebouwde bedrijfsgebouw, daterend uit 1888. Met het besluit tot sloop lijkt definitief een einde gekomen aan de sinds 1996 bestaande plannen om het inmiddels sterk verwaarloosde complex een nieuwe bestemming te geven als huisvesting voor het gemeentehuis.

**Zaltbommel:** op de plaats van de voormalige Oude Wasserij aan de Waalkade zal nog dit jaar een nieuwbouwcomplex verrijzen, bestaande uit appartementen en drie bedrijfsruimten. De oude schoorsteen van de wasserij zal in het nieuwbouwplan worden geïntegreerd. Het ontwerp voor de nieuwbouw is van de hand van projectarchitect P. Thole uit Zaltbommel. Bij het ontwerp liet hij zich inspireren door de industriële vormen van de voormalige wasserij. Zo wordt gebruik gemaakt van rode baksteen voor de onderbouw, waarop een beplankte bovenbouw komt, en wordt er voor de raampartijen veel gebruik gemaakt van ijzer. Ook in de vorm van het ontwerp wordt gerefereerd aan industriële bouwvormen: de achterzijde van het complex heeft de vorm gekregen van sheddaken.

#### NOORD-HOLLAND

**Medemblik:** op 18 juni is het gerestaureerde rijtuig AB6 van de voormalige Tramweg Maatschappij Zutphen-Emmerik officieel in dienst genomen bij de Museumstoomtram Hoorn-Medemblik. Het rijtuig AB6 is in 1901 gebouwd door de Fabrik van Rijtuigen en Tramwegrijtuigen J. J. Pennock Lszn te Den Haag voor de Tramweg Maatschappij Zutphen-Emmerik.

Deze lijn werd later doorgetrokken naar Deventer. Het rijtuig werd in 1934 buiten dienst gesteld en in 1935 als noodwoning geplaatst in Epe. In 1994 werd het historische tramrijtuig aangekocht door de Stoomtram Hoorn-Medemblik, waarna het in vier jaar tijd geheel in de oude staat werd teruggebracht.

#### ZUID-HOLLAND

**Barendrecht:** de watertoren in het centrum van Barendrecht wordt gerestaureerd. De uit 1912 daterende watertoren werd in 1980 buiten bedrijf gesteld. Sindsdien zijn allerlei plannen voor hergebruik van de toren ontwikkeld. Ook nu nog zijn er geen concrete plannen voor een nieuwe bestemming, maar wordt het gebouw, een gemeentelijk monument toch opgeknapt om het te behouden als karakteristiek „landmark” voor Barendrecht. Naast de watertoren komt mogelijk een trouwzaal. Het restauratieplan voor de watertoren behelst herstel van betonrot en scheurvorming in de muren. De watertoren krijgt verder een waterdichte afwerklaag. De werkzaamheden, die ca. 6 ton kosten, moeten voor de zomer van 1999 worden afgerond.

**Leiden:** het College van B + W van Leiden heeft op 15 april j. l. een principebesluit genomen over de toekomst van de meelfabriek De Sleutels. In het voorstel stelt het College de gemeenteraad voor zeven van de dertien gebouwen van de meelfabriek te behouden. Deze zijn: het ketelhuis uit 1907, het silogebouw langs de Singel uit 1903, de silogebouwen uit 1937, 1938 en 1955, het meelpakhuis uit 1937 en het kantoorgebouw uit 1940. Gesloopt mogen worden volgens het College: het hoge silogebouw uit 1960, het Miagmolengebouw uit 1937, het molengebouw uit 1947 en de schoonmakerij uit 1937. Verder verdwijnen de magazijnen en werkplaatsen aan de Westzijde

uit 1978. Met dit voorstel wijzigt de gemeente haar eerder ingenomen standpunt dat de meelfabriek in zijn totaliteit zou moeten worden gesloopt, om plaats te maken voor nieuwbouw.

**Strijen:** de gemeente Strijen gaat de voormalige lichtopstand aan het Strijensas restaureren. De uit 1875 daterende lichtopstand is ontworpen door Querinus Harder, die ook tekende voor het ontwerp van enkele gietijzeren vuurtorens aan de Noordzeekust. De gietijzeren lichtopstand van Strijen is vervaardigd door de ijzergieterij van de Fa. Penn & Bauduin te Dordrecht. Van dit type lichtopstand zijn nog enkele exemplaren bewaard gebleven, waaronder die te Staveren en Den Oever. De Strijense lichtopstand is in 1996 door Rijkswaterstaat buiten bedrijf gesteld, waarna Rijkswaterstaat de toren wilde slopen. De gemeente Strijen wilde de toren graag behouden, en kreeg de toren om niet van Rijkswaterstaat. Met de restauratie is een bedrag van f. 90.000,- gemoeid. De lichtopstand, die nu nog alleen over water bereikbaar is, zal na de restauratie door middel van een voetgangersbrug voor het publiek toegankelijk worden gemaakt.

#### NOORD-BRABANT

**Den Bosch:** de gemeente heeft een conceptlijst opgesteld van gebouwen, die voorgedragen worden voor plaatsing op de Rijksmonumentenlijst. Op de conceptlijst staan ca. 100 gebouwen en objecten, die in een eerder stadium zijn geselecteerd in het Monumenten Selectie Project (MSP). Onder de voorgedragen gebouwen bevinden zich een aantal industriële monumenten, zoals de watertoren aan het Hinthamereinde, de veemarkthallen uit de dertiger jaren en het benzinstation uit de jaren dertig aan de Citadellaan.

**Oeffelt:** onlangs is de renovatie van de Hagens Steenfabrieken aan het kruispunt te Oeffelt voltooid. Dit feit viel samen met het honderdjarig bestaan van deze steenfabriek. In 1898 kreeg de Brabantse ondernemer Botermans toestemming om aan de Vilt in Oeffelt een steenfabriek te beginnen. Een jaar later, in 1899, werden de eerste bakstenen afgeleverd. De fabriek bleef tot in de dertiger jaren in bezit van de familie Botermans, in 1937 nam de Boxmeerse veevoederfabrikant Hendrix het bedrijf over. In 1954 kwam de steenfabriek in handen van de Familie Hagens. Nu, anno 1999, produceert de nu ultramoderne steenfabriek jaarlijks ca. vijftig miljoen bakstenen. De laatste renovatie heeft vier jaar geduurd, na dertig jaar was het hoog tijd de verouderde oven door een nieuwe te vervangen. Over de historie van de steenfabriek is onlangs een boekje geschreven door Rene Klaassen onder de titel: „Warmrood en steengoed”.

**Rijen:** de voormalige fabrieksschoorsteen van de leerfabriek van de gebroeders Van der Steen wordt momenteel gerestaureerd. De schoorsteen blijft als herinnering aan de voormalige leerfabriek behouden in het centrum van Rijen. De kosten van het herstel van de schoorsteen bedragen ca. 1 ton. De top van de schoorsteen wordt hersteld met nieuwe lagen baksteen, waarna het overige metselwerk opnieuw word gevoegd. In het centrum van Rijen stond nog een schoorsteen, van de voormalige leerfabriek Coremans. Deze werd eind 1998 opgeblazen.

**Tilburg:** de schoorsteen van het textielmuseum te Tilburg wordt eveneens gerestaureerd. De Fa. H. Meijer uit Ten Boer (Gr.), een bedrijf dat is gespecialiseerd in schoorsteenbouw, is onlangs begonnen met de opknopbeurt voor de honderd jaar oude schoorsteen. Aanleiding voor het herstel waren de steenschilfers die na de winter naar beneden kwamen. De Fa. Meijer heeft 161 slechte stenen vervangen en het voegwerk van de 36 meter hoge schoorsteen hersteld.

#### LIMBURG

**Blerick:** begin juni is de sloop begonnen van de voormalige Blerickse Buizenfabriek aan de Pepijnstraat in Blerick, gelegen tegenover Venlo. De buizenfabriek werd in 1910 gebouwd voor de IJzergieterij van de Fa. Van den Bergh. Toen dit bedrijf in 1936 failliet ging, vestigde de Blerickse Buizenfabriek zich in het complex. Na de Tweede Wereldoorlog gaat het voorspoedig met het bedrijf en worden buizen geëxporteerd naar Azië, Afrika en Amerika. Eind jaren vijftig begint het bedrijf met de productie van radiatoren voor centrale verwarming. In 1969 fuseert de Blerickse Buizenfabriek met de buizenfabrieken Rijnstal in Arnhem, Excelsior in Oosterhout en De Maas in Maastricht tot de Verenigde Buizen Fabrieken (VBF). Door zware concurrentie op de buizenmarkt komt het bedrijf in problemen, en wordt uiteindelijk in 1986 gesloten. In de jaren daarna raakt het complex in verval en wordt twee maal brand gesticht in de fabriek. Na de sloop van de fabriek zal het terrein worden bebouwd met 150 woningen en appartementen.

**Maastricht:** in april is de restauratie van de bordenhal, het laatste overblijfsel van de voormalige Spinx-Ceramieqefabriek, afgerond. De oude bordenhal is op initiatief van architect Jo Coenen bewaard gebleven als herinnering aan de vroegere porseleinfabriek. In het gebouw werden vroeger de porseleinen borden met de hand beschilderd en onder het glazen dak gedroogd. De bordenhal krijgt in september een nieuwe bestemming als huisvesting van het Derlontheater. Architect Jo Coenen heeft naast de bordenhal een uitbreiding ontworpen voor kleedkamers, kantoren, een café en foyers.

### LITERATUURSIGNALERING

**1. VISSCHER, N. :** Rond de Runde: kunstmest en elektriciteit: triptiek van de turfindustrie. Montfoort: Educatieve Uitgeverij BQ, 1997. 440 blz., lit. opg., reg. ISBN: 90 72 457 536. Prijs fl. 49,50

Dit uitvoerige boek geeft een compleet overzicht van de Nederlandse turfindustrie van 1850 tot rond 1960. Voorts wordt een geheel nieuwe visie gegeven op de ontsluiting en de openlegging van het Zuidoostdrentse veengebied. Tegen de achtergrond van de oudere veenindustriële centra in Noord- en Oost-Nederland wordt de opkomst en neergang van de belangrijkste Zuidoostdrentse turfindustrie beschreven. Centraal staat hierbij de ammoniakfabriek „De Runde” te Klazienaveen-Noord, die door vergassing van turf kunstmest en elektriciteit produceerde. Naast deze fabriek wordt ook aandacht besteed aan de turfstrooisel, turfwol en turfbaggerindustrie. In het boek zijn tevens voor het eerst de verbanden gelegd tussen de

leden van de diverse industriële families. Van 60 families zijn uitgebreide genealogische en biografische overzichten opgenomen.

**2. MOM, Gijs:** Geschiedenis van de auto van morgen; cultuur en techniek van de elektrische auto. Deventer, Kluwer Bedrijfsinformatie BV, 1997. (Conamreeks nr. 4) 653 blz., ill., lit. opg. ISBN 90-201-2991 0. Prijs fl. 79,90.

De auteur, docent verbrandingsmotoren HTS-autotechniek, heeft met dit proefschrift een standaardwerk geschreven over de geschiedenis van de elektrische auto, een fenomeen dat nooit echt van de grond is gekomen. Het boek is het eerste Nederlandse proefschrift op dit terrein. De auteur beschrijft, mede op basis van jaren van onderzoek in internationale archieven, de concurrentie tussen de elektrisch aangedreven auto en de auto met verbrandingsmotor, een strijd welke vandaag weer actueel is, maar ook een verrassend lange voorgeschiedenis blijkt te hebben. Kort voor de Eerste Wereldoorlog reden er in de Verenigde Staten ca. 35.000 elektrische personenauto's! Door deze intrigerende periode van de ontwikkeling van de auto te verhalen en grondig te analyseren heeft de auteur een nieuwe kijk gegeven op de technische ontwikkeling van de auto. Ook wordt uitvoerig aandacht besteed aan de oorzaken van het feit dat de elektrische auto het (tot nu toe) heeft moeten afleggen tegen de traditionele auto met verbrandingstechniek. Een gedegen studie, rijk geïllustreerd met historische foto's en toegevoegd met vele grafieken.

**3. KAAS, Hans:** Amsterdam goederen: de geschiedenis van de goederenstations in Amsterdam. Den Bosch, Stichting Rail Publicaties, 1996. 184 blz., ill., lit. opg., 31 cm. ISBN 90-71513-24-6. Prijs fl. 68,=

Al in een eerder stadium werd gepubliceerd over het goederenvervoer in Amsterdam per spoor, maar in deze uitgave wordt voor het eerst een alomvattende geschiedenis beschreven over dit onderwerp. In dit boek wordt de lezer meegevoerd naar de centra van het goederenvervoer per spoor zoals het Westerdok, de Rietlanden en de Watergraafsmeer. Het boek is rijk geïllustreerd met ca. 275 foto's, waarvan zo'n 60 in kleur.

**4. HOWARTH, Stephen:** A century in oil: the „Shell” transport and trading Company 1897-1997. Londen, Weidenfeld & Nicolson, 1997. 397 blz., ill., crt., 27 cm. ISBN 0-297-82247-0. Prijs fl. 81,50.

In dit lijvige, Engelstalige werk wordt de complete geschiedenis van het Shellconcern beschreven. De auteur is beroepshistoricus. Een zeer uitvoerige bedrijfsgeschiedenis, met vele historische afbeeldingen.

**5. HERWEIJER, Nina C. A. :** De Deventer tapijtfabriek 1797-1978. in: Deventer Jaarboek 1997. Deventer, Arko Uitgeverij BV, 1997. 12 blz., ill. ISBN 90-72047-40-0.

In dit artikel in het Deventer Jaarboek 1997 beschrijft de auteur de geschiedenis van de Deventer Tapijtfabriek, een van de meest gerenommeerde oude bedrijven in de IJsselstad. In 1797 richtten George Birnie en Philippus Sauret een „Catoenfabricq” op. Dit werd het begin van een bloeiende bedrijfstak: de fabricage van handgeknoopte tapijten. In 1904 betrok het bedrijf een nieuw fabrieksgebouw aan de Smyrnastraat, waar tot de sluiting in 1978 tapijten werden vervaardigd. De fabrieksgebouwen aan de